

Демографія, соціальна економіка і політика

УДК 331.102.344

JEL: O32; O34

*Петро БАБІЙ,
кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри підприємництва і торгівлі,
Тернопільський національний економічний університет*

**ПОТРЕБА СУСПІЛЬСТВА У РАЦІОНАЛЬНОМУ
ІНТЕЛЕКТУАЛОКОРИСТУВАННІ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ДИНАМІЧНОГО РОЗВИТКУ**

У статті розглянуто праці вітчизняних науковців, котрі досліджували проблеми створення, управління та інтелектуалокористування. З'ясована мета дослідження, що базується на розробленні способів управління процесом інтелектуалокористування у вітчизняній економіці знань. Встановлено, що розвинені країни втілюють і реалізують програми управління знаннями, які дають змогу суспільству та державі досягти ефективності бізнесу. Розкриті державні важелі у сфері освіти, спроможні покращити її якість і запобігти міграції знань. Висвітлені інструменти управління знаннями, що створюються на основі інновацій і виступають нематеріальними активами. Сформовано моделі, які характеризують вплив знань на фінансово-господарську діяльність. Запропоновано циклічно-конектичну модель застосування нових знань з метою їх комерціалізації або капіталізації. Зазначено, що знання як ресурс мають дуальну природу і потребують особливого підходу до оцінки та способів управління. Розроблена прайс-маржсинальна модель інтелектуалокористування, котра охоплює певні складові, що впливають на величину маржі.

The article deals with the works of domestic scientists who have researched the problems of creation, management and intellectual use. The views of scientists are focused on understanding the management of processes of intellectual use, the study of intellectual resources in the knowledge economy, the study of aspects of valuation of intellectual capital and the influence of factors on its management mechanism, the establishment of the place of intellectual assets in the national innovation system.

The purpose of the research is based on the development of ways to manage the process of intellectual use in the domestic knowledge economy. This will maximize the efficiency of the use of individual, corporate and state intellectual capital.

It has been established that developed countries implement and implement knowledge management programs that help achieve business efficiency, society and the state. Declining government funding for higher education institutions is hampering the creation of new knowledge, leading to lower revenues for the business sector and budget revenues.

State levers in the field of education that can improve its quality and prevent the migration of knowledge are revealed. At the state level, education reforms should be implemented that focus on the quality of the teaching staff of higher education institutions.

Illuminated tools for managing knowledge based on innovation and serving as intangible assets. Models characterizing the influence of knowledge on financial and economic activity have been formed. These models reflect the process of exchanging intellectual resources between partners.

A cyclic-conectic model of the application of new knowledge for the purpose of their commercialization or capitalization is proposed. It is noted that knowledge as a resource is dual in nature and requires a specific approach to assessment and management. A price-margin model of intellectual use has been developed that includes certain components that affect the size of the margin.

Ключові слова: інтелектуалокористування, інтелектуалізація, інтелектуальна економіка, відплив інтелекту, міграція знань, управління знаннями, циклічно-конектична модель, прайс-маржинальна модель.

Keywords: intellectual use, intellectualization, intellectual economy, outflow of intelligence, knowledge migration, knowledge management, cyclic-conectic model, price-margin model.

Формули: 0, рис.: 2, табл.: 0, бібл.: 12.

Formulas: 0, fig.: 2, tabl.: 0, bibl.: 12.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Популярним вектором розвитку державної політики України загалом, та окремих регіонів зокрема є формування економічних моделей [1, с. 105–108] для введення на ринок сучасної новаторської продукції з метою втілення стратегічних вітчизняних національних пріоритетів і трансформації в інтелектуальну економіку (економіку знань). Якісні зміни в суспільстві, державі та бізнесі гостро потребують безперервних і фундаментальних інновацій, що супроводжуються управлінськими засобами – планування, контроль, аналіз.

Окрім виконання поточно-традиційних завдань, слід акцентувати увагу на нових викликах сьогодення. У суспільстві триває активний пошук форм організацій, які відповідають сучасним вимогам. Складність процесу інтелектуалізації господарських взаємозв'язків і специфіка подолання завдань інтелектуальних внутрішньо-суспільних потреб спричинені детальним уточненням цілісності інтелектуалокористування.

Стратегічною метою управління інтелектуалокористуванням є забезпечення максимально можливої ефективності від індивідуального інтелектуального капіталу, корпоративного інтелектуального капіталу та державного інтелектуального капіталу. У зв'язку з цим дослідження комплексної системи управління інтелектуалокористуванням є актуальним завданням, оскільки може допомогти розв'язати мережу проблем, що впродовж останніх десятиліть виникли у вітчизняній економіці.

Мета статті полягає у дослідженні та розробленні способів управління процесом інтелектуалокористуванням у вітчизняній економіці знань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблеми створення, управління та інтелектуалокористування з метою розвитку суспільства, держави й бізнесу, досліджували багато вітчизняних вчених, зокрема цьому присвячені праці В. Петренка [2; 3], який виклав розуміння управління процесами інтелектуалокористування в соціально-економічних системах; М. Луцик [4; 5], котра дослідила інтелектуальні ресурси в умовах економіки знань; А. Теслі [6; 7], що висвітлила аспекти оцінювання інтелектуального капіталу в трансформаційній економіці України; Ю. Алескерової [8], яка охарактеризувала вплив зовнішніх та внутрішніх факторів на фінансовий механізм управління інтелектуальним капіталом; О. Яценка [9], котрий розглянув основні засади міжнародної торгівлі правами на об'єкти інтелектуальної власності; Т. Фурси [10], що запропонувала інвестиційну програму акумуляції та мобілізації фінансових ресурсів у пріоритетні напрямки соціально-економічного розвитку регіону; А. Карпенка [11], який узагальнив етимологію поняття та місце інтелектуальних активів у національній інноваційній системі; В. Павлова [12], котрий обумовив особливості інноваційно-орієнтованого розвитку економіки України.

Виклад основного матеріалу дослідження. У розвинутих державах, незалежно від їх географічного розміщення, розміру і специфіки галузі економіки, втілюють та реалізують програми управління знаннями, що дають змогу підвищувати ефективність виробництва й динамічних суспільних вимог. Накопичення досвіду управління знаннями, здійснення моніторингу, вдосконалення наявних та розроблення нових організаційних моделей із урахуванням конкретних диспропорцій і особливостей соціально-економічних суб'єктів (СЕС) є фундаментальними завданнями сучасної організаційно-управлінської діяльності. Стратегічна мета менеджменту знань – втілення новаторства в усі сфери господарської діяльності СЕС.

Сьогодні суттєво зменшується частка фінансування державою закладів вищої освіти, що

продукують новаторські розробки. Це гальмує створення нових знань для сфери бізнесу, внаслідок цього зменшуються доходи суб'єктів господарювання, надходження до державного бюджету та збільшується реалізація інтелектуальних продуктів за кордон (міграція знань). Ці негативні чинники нищівно впливають на функціонування та розвиток держави, суспільства й бізнесу.

Зменшення фінансування вітчизняної освіти і науки сприяє зниженню престижу науково-викладацької діяльності. Погіршення матеріально-технічної бази наукомістких галузей економіки, зниження активності розвитку у сфері інтелектуальної власності та зменшення іноземного інвестування у вітчизняний інтелектуальний капітал продукує “відплив інтелекту”. Це породжує необхідність у розробленні й застосуванні інноваційних організаційно-економічних механізмів стимулювання розвитку вітчизняного інтелектуального капіталу.

Тому держава, у зв'язку з дефіцитним бюджетом, змушена проводити фундаментальні реформи у сфері освіти – поліпшувати її якість. При цьому надає пріоритет не тільки вступникам і абітурієнтам, а й якості професорсько-викладацького складу закладів вищої освіти, враховуючи:

- кількість наукових праць, їх практична апробацію та ефективність;
- відповідність здобутої вищої освіти предметній платформі викладання;
- навчання в аспірантурі та докторантурі;
- актуальність і популярність наукових інтересів серед вітчизняних науковців та практиків;
- практичний стаж роботи за спеціальністю;
- опонування кандидатських та докторських дисертацій;
- кількість запатентованих винаходів;
- відповідність доплат за дотримання вимог до вченого звання – знання іноземної мови,

стажування за кордоном, наявність підручників і посібників.

Усе це виступає інструментом управління знаннями, що їх створюють на основі інновацій як нематеріальних активів СЕС. Новаторство активно розвивають провідні спеціалісти, що дало змогу створити науковий напрям – інноваційний менеджмент. Нині посилюється імплементація інноваційного менеджменту в економіку знань, тому акцентується увага на комплексному управлінні знаннями та інноваціями. На основі цього формуються різні моделі, які характеризують вплив знань на фінансово-господарську діяльність СЕС.

Моделі відображають процес обміну інтелектуальних ресурсів між партнерами, враховуючи особливі характеристики знань – неpubлічність, специфічність, складність, індивідуальність, що дають змогу сформувати вартісну оцінку, яка доповнює якісні результати грошової оцінки. Застосування вартісної оцінки знань допомагає визначити ефективність використання їх як ресурсу.

У галузі управління знаннями можна виділити певні послідовні елементи, які відображені циклічно-конективною моделлю (рис. 1). Дана модель дає змогу оцінити об'єкт знань і визначити адекватну оцінку ринкової вартості досліджуваного об'єкта. Витрати на створення нематеріальних об'єктів (знань) можуть бути довготерміновими та поточними. Довготермінові капіталовкладення в нематеріальні активи слід розглядати як інвестиції. На цьому базуються два основних підходи – фінансовий і бухгалтерський. Різницю між балансовою вартістю СЕС та її ринковою вартістю фіксують коефіцієнтом Тобіна. Цей показник обчислюють шляхом ділення ринкової вартості СЕС на балансову вартість, що охоплює вартість фінансових активів.

Дуальна природа знань як ресурсу СЕС потребує особливих методів оцінки та способів управління ними. Бухгалтерський підхід базується на обліку конкретно задокументованих ресурсів, витрачених на створення, розвиток та підтримку функціонування знань. Він дає змогу ретельно контролювати витрати за певний період часу. Фінансовий підхід пов'язаний із втіленням довготермінових капіталовкладень у формування знанневих ресурсів.

Не в усіх випадках додаткові капіталовкладення дають бажаний, чи позитивний результат. Тому стратегічними управлінськими завданнями СЕС є моніторинг процесу розвитку знань. Варто зазначити, що на вартість знань значною мірою впливають не тільки розмір капіталовкладень, а й споживчі вимоги інтелектуалокористувачів, які невидимим на перший погляд чином беруть участь у ціноутворенні знань.

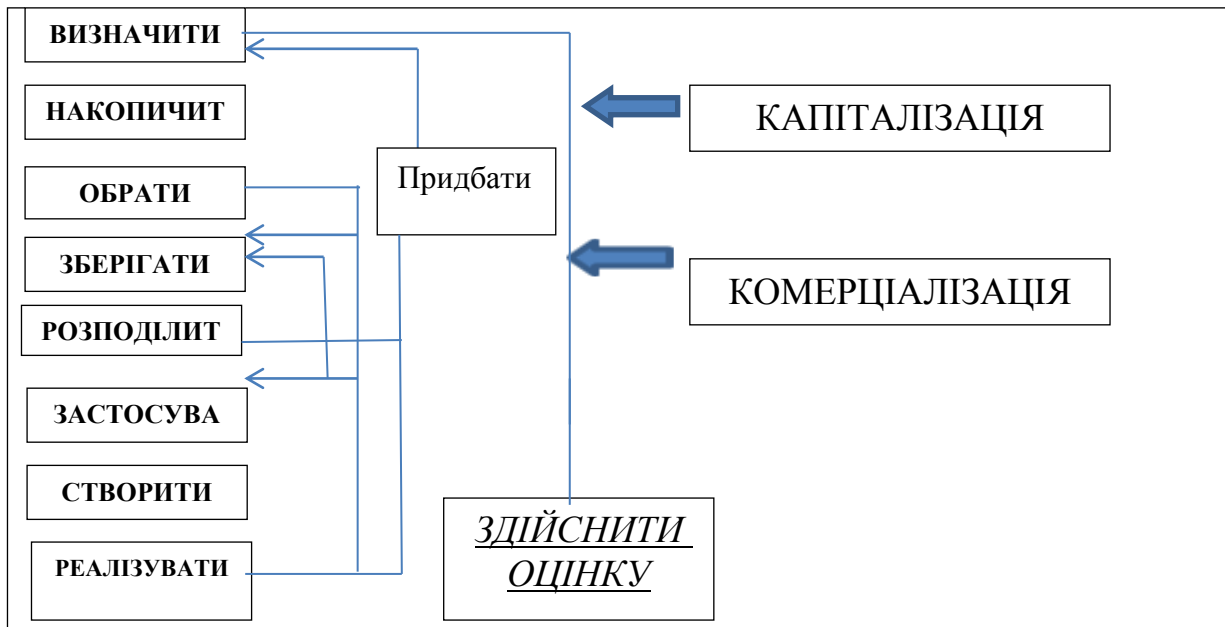

Рис. 1. Циклічно-конектична модель застосування нових знань

Джерело: складено автором

В економічній літературі досі немає чіткого розуміння того, яким чином знання впливають на ціну певного продукту. Пропонуємо зосередити увагу на таких інгредієнтах: функціональний (корисність знань); ментальний (здатність продукувати певну уяву); соціальний (ідентифікація в суспільстві/середовищі); духовний (локальна та глобальна відповідальність). Перелічені складові сформуємо у прайс-маржинальну модель інтелектуалокористування (рис. 2).

Сукупні витрати (ТС)		Граничні витрати (МС)	Витрати майбутніх періодів	Складові, що впливають на величину маржі від інтелектуалокористування			
Змінні витрати (FC)	Постійні витрати (VC)			Функціональна	Ментальна	Соціальна	Духовна
↑			↑	↑	↑	↑	↑
Витрати на продукування знань				Додаткова вартість створена знаннями			
				Маржа			

Рис. 2. Прайс-маржинальна модель інтелектуалокористування СЕС.

Джерело: складено автором

Для ефективного інтелектуалокористування потрібна взаємодія таких елементів, як держава, бізнес та суспільство. В усіх випадках споживачем виступає індивідуум, який визначає на основі перелічених інгредієнтів статус, вартість і необхідність інтелектуалокористування. Управління інтелектуалокористуванням сприяє підвищенню цінності суспільства, збагаченню бізнесу та зростанню держави.

Висновки. Отож, на основі висвітленого матеріалу, можна зробити висновок про те, що процес інтелектуалокористування доцільно розглядати з різних позицій – фінансово-економічних, бухгалтерських, культурно-ментальних, соціально-психологічних, правових та ін. Тісний взаємозв'язок сфери вітчизняного бізнесу зі суспільством та державою допоможе прогресивному продукуванню знань в інтелектуаломістку продукцію/послуги, раціональне використання яких приведе до ефективного функціонування та розвитку СЕС.

Література

1. Бабій П., Федорович І. Моделювання інноваційного розвитку інтелектуальної ренти у вітчизняній економіці. *Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України*. 2018. Вип. 23. С. 105–108.
2. Петренко В. П. Управління процесами інтелектокористування в соціально-економічних системах. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2006. 352 с.
3. Петренко В. П. Інтелектуальні ресурси соціально-економічних систем: аспекти інноваційного управління. Івано-Франківськ : ПП Курилюк, 2009. 196 с.
4. Луцик М. В. Інтелектуальні ресурси сталого розвитку соціально-економічних систем в умовах економіки знань. *Потенціал економічного розвитку в контексті європейської інтеграції*. Дніпропетровськ. 2013. С. 101–107.
5. Луцик М. В. Ринок інтелектуальних ресурсів в умовах трансформації української економіки : зб. тез за матеріалами XV Всеукр. наук.-практ. конф., м. Феодосія, 2013 р. Феодосія, 2013. С. 75–77.
6. Тесля А. І. Деякі аспекти оцінювання інтелектуального капіталу в трансформаційній економіці України. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2017. № 7, т. 27. С. 127–132.
7. Тесля А. І. Системи управління інтелектуальним капіталом. *Сталий розвиток економіки*. 2014. № 3. С. 68–73.
8. Алескерова Ю. В. Вплив зовнішніх та внутрішніх факторів на фінансовий механізм управління інтелектуальним капіталом. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2016. Вип. 42 (04). С. 60–64.
9. Яценко О. М. Концептуальні основи міжнародної торгівлі правами на об'єкти інтелектуальної власності. URL: http://ir.znau.edu.ua/bitstream/123456789/8362/1/IEVUSTPPPP_2017_Ch_1_69-72.pdf.
10. Фурса Т. Регіональні аспекти інвестиційних програм. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/5490>.
11. Карпенко А. В. Інтелектуальні активи: етимологія поняття та місце в національній інноваційній системі. URL: <http://jeou.donnu.edu.ua/article/viewFile/5993/6022>.
12. Павлов В. В. Умови і особливості інноваційно-орієнтованого розвитку економіки України. URL: <http://ir.duan.edu.ua/bitstream/123456789/898/1/Бізнес-навігатор%203%20%2842%29%202017.pdf#page=84>.

References

1. Babii, P., Fedorovych, I. (2018) Modeliuvannia innovatsiinoho rozvytku intelektualnoi renty u vitchyzniani ekonomitsi [Modeling of innovative development of intellectual rent in the domestic economy]. *Rehionalni aspekty rozvytku produktyvnykh syl Ukrainy*, Iss. 23, pp. 105–108 [in Ukrainian].
2. Petrenko, V. P. (2006) Upravlinnia protsesamy intelektokorystuvannia v sotsialno-ekonomichnykh systemakh [Management of processes of intellectual use in socio-economic systems]. Ivano-Frankivsk: Nova Zoria, 352 [in Ukrainian].
3. Petrenko, V. P. (2009) Intelektualni resursy sotsialno-ekonomichnykh system: aspekty innovatsiinoho upravlinnia [Intellectual resources of socio-economic systems: aspects of innovation management]. Ivano-Frankivsk: PP Kuryliuk, 196 [in Ukrainian].
4. Lutsyk, M. V. (2013) Intelektualni resursy staloho rozvytku sotsialno-ekonomichnykh system v umovakh ekonomiky znan [Intellectual resources for sustainable development of socio-economic systems in a knowledge economy]. *Potentsial ekonomichnoho rozvytku v konteksti yevropeiskoi intehtratsii*. Dnipropetrovsk, pp. 101–107 [in Ukrainian].
5. Lutsyk, M. V. (2013) Rynok intelektualnykh resursiv v umovakh transformatsii ukrainskoi ekonomiky [The market of intellectual resources in the conditions of transformation of the Ukrainian economy]: Zb. tez za materialamy XV Vseukr. nauk.-prakt. konf., Feodosiia, 2013. Feodosiia, pp. 75–77 [in Ukrainian].
6. Teslia, A. I. (2017) Deiaki aspekty otsiniuvannia intelektualnogo kapitalu v transformatsiinii ekonomitsi Ukrainy [Some aspects of valuation of intellectual capital in the

transformation economy of Ukraine]. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*, Vol. 7, No 27, pp. 127–132 [in Ukrainian].

7. Teslia, A. I. (2014) Systemy upravlinnia intelektualnym kapitalom [Intellectual capital management systems]. *Stalyi rozvytok ekonomiky*, No 3, pp. 68–73 [in Ukrainian].

8. Aleskerova, Yu. V. (2016) Vplyv zovnishnikh ta vnutrishnikh faktoriv na finansovyi mekhanizm upravlinnia intelektualnym kapitalom [The influence of external and internal factors on the financial mechanism of management of intellectual capital]. *Ekonomichnyi visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii*, No 42 (04), pp. 60–64 [in Ukrainian].

9. Iatsenko, O. M. Kontseptualni osnovy mizhnarodnoi torhivli pravamy na obiekty intelektualnoi vlasnosti [Conceptual bases of international trade in intellectual property rights]. Retrived from http://ir.znau.edu.ua/bitstream/123456789/8362/1/IEVUSTPPPP_2017_Ch_1_69-72.pdf [in Ukrainian].

10. Fursa, T. Rehionalni aspekty investytsiinykh proqram [Regional aspects of investment programs]. Retrived from <http://dSPACE.tneu.edu.ua/handle/316497/5490> [in Ukrainian].

11. Karpenko, A. V. Intelektualni aktyvy: etymolohiia poniattia ta mistse v natsionalnii innovatsiinii systemi [Intellectual assets: the etymology of the concept and place in the national innovation system]. Retrived from <http://jeou.donnu.edu.ua/article/viewFile/5993/6022> [in Ukrainian].

12. Pavlov, V. V. Umovy i osoblyvosti innovatsiino-oriientovanoho rozvytku ekonomiky Ukrainy [Conditions and features of the innovation-oriented development of the Ukrainian economy]. Retrived from <http://ir.duan.edu.ua/bitstream/123456789/898/1/Biznes-navihator%203%20%2842%29%202017.pdf#page=84> [in Ukrainian].

Статтю отримано 25 червня 2019 року
Article received June 25, 2019